

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2018

ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

Θέματα και Απαντήσεις

Επιμέλεια: Ομάδα Φιλολόγων

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ

ΩΘΗΣΗ

Αφειρηρία το μέλλον

ΓΥΜΝΑΣΙΟ / ΛΥΚΕΙΟ

ΩΘΗΣΗ

Αφειρηρία το μέλλον

<http://www.othisi.gr>

Τετάρτη, 13 Ιουνίου 2018
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

Να δώσετε το περιεχόμενο των ακόλουθων όρων:

- α. «κλήριγκ»
- β. Εθνικόν Κομιτάτον
- γ. Οργανισμός (1914)

Μονάδες 15

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α. Κλήριγκ (σελ. 54): Στο εξωτερικό εμπόριο κυριάρχησε προοδευτικά, κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης του 1929-1932, η μέθοδος του διακανονισμού «κλήριγκ». Οι διεθνείς συναλλαγές δεν γίνονταν, δηλαδή, με βάση το μετατρέψιμο συνάλλαγμα αλλά με βάση διακρατικές συμφωνίες που κοστολογούσαν τα προς ανταλλαγή προϊόντα και φρόντιζαν να ισοσκελίσουν την αξία των εισαγωγών με την αντίστοιχη των εξαγωγών, στο πλαίσιο ειδικών λογαριασμών. Για μια χώρα, όπως η Ελλάδα, όπου οι συναλλαγές ήταν έντονα ελλειμματικές, η διαδικασία αυτή, πέρα από τα αρνητικά, είχε και θετικά στοιχεία.

β. «Εθνικόν Κομιτάτον» (σελ.77): Πολιτικός σχηματισμός με μικρότερη απήχηση στην Εθνοσυνέλευση του 1862-1864 υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη που υποστήριξε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και το στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

γ. «Οργανισμός» (Θεσ/κη, 1914) (σελ.140-141): Ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1914 στη Θεσσαλονίκη, με σκοπό την άμεση περίθαλψη και στη συνέχεια την εγκατάσταση των προσφύγων σε εγκαταλελειμμένα τουρκικά και βουλγαρικά χωριά της Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας. Παρεχόταν συσσίτιο, προσωρινή στέγη και ιατρική περίθαλψη, μέχρι οι πρόσφυγες να βρουν εργασία ή να αποκτήσουν γεωργικό κλήρο.

ΘΕΜΑ Α2

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν, γράφοντας στο τετράδιό σας, δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί στην κάθε πρόταση, τη λέξη Σωστό, αν η πρόταση είναι σωστή, ή τη λέξη Λάθος, αν η πρόταση είναι λανθασμένη:

- α. Με το Σύνταγμα του 1844 δεν κατοχυρώθηκε το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και συνετairίζεσθαι.
- β. Ο Θεόδωρος Δηλιγιάννης υποστήριξε ένα κράτος κοινωνικής αλληλεγγύης.
- γ. Στην Ελλάδα, αντίθετα από τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, δεν διαμορφώθηκαν ταξικά κόμματα μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα.
- δ. Η Τράπεζα της Ελλάδος ιδρύθηκε με αφορμή αίτημα της ΕΑΠ.
- ε. Το κίνημα στο Θέρισο υποστηρίχθηκε από την ελληνική κυβέρνηση.

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α-Σ, β-Σ, γ-Σ, δ-Λ, ε-Λ

ΘΕΜΑ Β1

α. Να αναφέρετε ονομαστικά τα αντιβενιζελικά κόμματα. (μονάδες 3)

β. Ποια ήταν τα κοινά χαρακτηριστικά τους; (μονάδες 10)

Μονάδες 13

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α. Σχολικό βιβλίο, σελ.92: Ονομαστικά τα αντιβενιζελικά κόμματα ήταν το ραλλικό κόμμα του Δημητρίου Ράλλη, το Εθνικό Κόμμα του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη και το κόμμα του Γεωργίου Θεοτόκη.

β. Σχολικό βιβλίο, σελ.92: «Ως αντιβενιζελικά...πιο διαλλακτικό».

ΘΕΜΑ Β2

α. Ποια ήταν τα στάδια οργάνωσης της Κρητικής Πολιτείας μέχρι και την έγκριση του Συντάγματός της; (μονάδες 10)

β. Ποια ήταν τα οικονομικά μέτρα που πήρε η Κρητική Πολιτεία; (μονάδες 2)

Μονάδες 12

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α. Σχολικό βιβλίο, σελ. 206-207: «Οι ξένοι Ναύαρχοι...ο Ελευθέριος Βενιζέλος».

β. Σχολικό βιβλίο, σελ. 208: Η πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας εργάστηκε με ζήλο και απέδωσε σε σύντομο χρονικό διάστημα σημαντικό έργο και στην οικονομία. Συγκεκριμένα, έκοψε κρητικό νόμισμα (την κρητική δραχμή) και ίδρυσε την Κρητική Τράπεζα.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από τα κείμενα που σας δίνονται, να απαντήσετε στις εξής ερωτήσεις:

- α. Ποιες προσδοκίες καλλιεργούσε η ιδέα της ανάπτυξης του σιδηροδρομικού δικτύου στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα; (μονάδες 10)
- β. Ποια ήταν η επέκταση του σιδηροδρομικού δικτύου μέχρι και την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα και ποιες δυσκολίες συνάντησε στην πραγματοποίησή της; (μονάδες 7)
- γ. Σε ποιο βαθμό εκπληρώθηκαν οι αναπτυξιακές προσδοκίες που γέννησε η κατασκευή του σιδηροδρομικού δικτύου στην Ελλάδα; (μονάδες 8)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Τοιοτοτρόπως [εννοείται: με την κατασκευή σιδηροδρομικού δικτύου] δε οι γεωργοί θα ηύξανον τας εργασίας των, θα κέρδαινον περισσότερα, και φυσικώ τω λόγω θα εβελτιούτο ο υλικός και ηθικός βίος των, και η ανταλλαγή των προϊόντων [...] θα ηύξανε την ποιότητα, την ποσότητα και το κέρδος. Επειδή δε την γεωργίαν παρακολουθούσι πάντοτε αι τέχναι ¹και η βιομηχανία, ως και τανάπαλιν, πολλών γεωργικών προϊόντων, μεταβαλλομένων εις βιομηχανικά προϊόντα, θα ανεπτύσσοντο συγχρόνως αι τέχναι και η βιομηχανία. Τα έως τότε δε εισαγόμενα ομοειδή προϊόντα θα έπαυον, και το εκ τούτων περίσσευμα των χρημάτων μας προκύπτον θα το μεταχειριζόμεθα εις προμήθειαν νέων προϊόντων ξένων ή εγχωρίων.

Α.Ν.Βερναρδάκης, *Περί του εν Ελλάδι εμπορίου*, Αθήνα 1885, στο *Αξιολόγηση των μαθητών στο μάθημα Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα 1999, σ. 40.

Το κείμενο αποδόθηκε στο μονοτονικό, διατηρήθηκε όμως η ορθογραφία του.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΙ, 1869-1907

Έτος	Χιλιόμετρα δικτύου
1869	9
1883	22
1885	222
1889	640
1892	900
1897	970
1903	1.132
1904	1.335
1907	1.372

Γ. Δερτιλής, *Ιστορία του Ελληνικού κράτους. 1830-1920*, τόμος Β', Αθήνα 2005, σ. 676.

Ο πίνακας προσαρμόστηκε για τις ανάγκες της εξέτασης.

¹ αι τέχναι = χειρωνακτικά επαγγέλματα.

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ

Από πολλές [...] απόψεις, η χρησιμότητά τους [ενν. των σιδηροδρόμων] για μια διαδικασία μετάβασης ήταν αμφισβητήσιμη, αν όχι τελείως αρνητική. Το ολικό μήκος γραμμών [...] δείχνει ότι η ένεση επενδύσεων δεν ήταν αρκετή για να δημιουργήσει συνθήκες οικονομικής απογείωσης. Αλλά και μεγαλύτερες να ήταν οι επενδύσεις, πάλι θα ήταν σχεδόν άχρηστες. Η κατασκευή σιδηροδρόμων δεν μπορούσε να παίξει τονωτικό ρόλο για ανύπαρκτους βιομηχανικούς κατασκευαστές δικτύου και τροχαίου υλικού ούτε ήταν αρκετά ισχυρό κίνητρο για να δημιουργηθούν τέτοιες βιομηχανίες σε μια χώρα που δεν είχε σίδηρο και κάρβουνο. [...]

Ακόμα και στον τομέα των μεταφορών η εισφορά του σιδηροδρόμου στην ανάπτυξη της χώρας δεν ήταν αποφασιστική, όχι μόνο γιατί το δίκτυο δεν είχε παντού το ίδιο πλάτος γραμμών αλλά κυρίως γιατί είχε κατασκευαστεί, με κάποια ελαφρότητα, έτσι που να εξυπηρετεί κυρίως παράλιες περιοχές. Ο ανταγωνισμός της ναυτιλίας θα ήταν ίσως μικρότερη απειλή σ' εποχή οικονομικής άνθησης· έφτασε να είναι σοβαρό εμπόδιο στις συνθήκες οξύτατης κρίσης, που είχαν προξενήσει ένα πόλεμο τιμών στην αγορά των ναυτικών μεταφορών.

Γ. Δερτιλής, *Κοινωνικός μετασχηματισμός και στρατιωτική επέμβαση. 1880-1909*, Αθήνα 1977, σ. 78-79.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Σχολικό βιβλίο σελ. 33 - 35 σε συνδυασμό με τα στοιχεία των παραθεμάτων.

α. Μέχρι τη δεκαετία του 1880 η μόνη σιδηροδρομική γραμμή που είχε κατασκευαστεί στην Ελλάδα ήταν αυτή που συνέδεε την Αθήνα με τον Πειραιά και είχε μήκος μόλις 9 χιλιομέτρων, **στοιχείο το οποίο επιβεβαιώνει το παράθεμα Β**. Αλλά και αυτή χρειάστηκε δώδεκα χρόνια και πολλές περιπέτειες για να κατασκευαστεί.

Οι γενικότερες αλλαγές όμως, που προοδευτικά μετέβαλαν τα δεδομένα της ελληνικής οικονομίας ως το 1881, δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για υλοποίηση των σχεδίων κατασκευής σιδηροδρομικού δικτύου. Την ίδια περίπου εποχή, γύρω από τη χώρα, προχωρούσε η κατασκευή μεγάλων συγκοινωνιακών αξόνων που συνέδεαν την Κεντρική Ευρώπη με την Κωνσταντινούπολη, τη Μικρά Ασία και την Ανατολή ως την Ινδία. Η σύνδεση της Ευρώπης με την Ανατολή γινόταν και ατμοπλοϊκά από το Πρίντεζι της Ιταλίας προς το Σουέζ και τον Ινδικό Ωκεανό.

Οι ελληνικές κυβερνήσεις (με πρωθυπουργό τον Τρικούπη, κυρίως) έκριναν ότι οι ελληνικές συγκοινωνιακές υποδομές έπρεπε ταχύτατα να προωθηθούν, ώστε να συνδεθεί η χώρα με τους διεθνείς άξονες. **Το παράθεμα Α προσθέτει ότι η προοπτική δημιουργίας σιδηροδρομικού δικτύου καλλιέργησε την προσδοκία ότι οι γεωργοί θα μπορούσαν να αυξήσουν τον κύκλο εργασιών τους και επομένως τα κέρδη τους, με αποτέλεσμα τη γενικότερη βελτίωση της ζωής τους τόσο σε υλικό όσο και σε ηθικό επίπεδο. Σύμφωνα με όσα συμπληρώνει το ίδιο**

κείμενο, η προσδοκία για ανάπτυξη της γεωργίας δημιούργουσε την προοπτική να συμπαρασύρει στην ανάπτυξη και τα υπόλοιπα χειρωνακτικά επαγγέλματα αλλά και τη βιομηχανία, την οποία θα τροφοδοτούσαν τα γεωργικά προϊόντα με υλικό προς μεταποίηση. Η ενίσχυση αυτή της βιομηχανίας θα περιόριζε τις εισαγωγές προϊόντων παρόμοιων με αυτά που θα μπορούσαν πλέον να παραχθούν στην Ελλάδα, δημιουργώντας έτσι ένα χρηματικό πλεόνασμα για προμήθειες νέων αγαθών είτε από εισαγωγές είτε από την εγχώρια παραγωγή.

β. Το σιδηροδρομικό δίκτυο της Ελλάδας ολοκληρώθηκε σε τρεις περίπου δεκαετίες, από το 1880 και μετά. Η μεγάλη ώθηση δόθηκε στις πρώτες πρωθυπουργίες του Χαρίλαου Τρικούπη (1882-1892), οπότε και κατασκευάστηκαν 900 χιλιόμετρα σιδηροδρομικής γραμμής. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνεται από τα στοιχεία του πίνακα, στον οποίο αναφέρεται αναλυτικά η σταδιακή αύξηση στην έκταση του σιδηροδρομικού δικτύου. Συγκεκριμένα, ενώ το 1868 η χώρα διέθετε μόνο 9 χιλιόμετρα γραμμών, το 1883, ένα έτος μετά την αρχή της προώθησης του έργου από τις κυβερνήσεις του Τρικούπη, τα χιλιόμετρα αυτά είχαν αυξηθεί σε 22. Δύο μόνο χρόνια αργότερα, το 1885, η έκταση αυτή είχε δεκαπλασιαστεί σε 222 χιλιόμετρα. Τέσσερα χρόνια μετά, το 1889, ο προηγούμενος αριθμός είχε τριπλασιαστεί σε 640 χιλιόμετρα και ως το 1892 είχαν προστεθεί άλλα 260.

Σύμφωνα όμως με τις ιστορικές μας γνώσεις, τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπισε το ελληνικό κράτος επιβράδυναν την κατασκευή του έργου στη δεκαετία του 1890 και το δίκτυο ολοκληρώθηκε μόλις το 1909. Ο πίνακας επιβεβαιώνει αυτό το στοιχείο, αναφέροντας ότι στην πενταετία από το 1892 ως το 1897 προστέθηκαν στο δίκτυο μόνο 70 χιλιόμετρα. Με αργούς ρυθμούς συνεχίστηκε η κατασκευή του δικτύου και στο επόμενο διάστημα (1897 – 1903), οπότε σε περίοδο έξι ετών προστέθηκαν στο δίκτυο 162 χιλιόμετρα αυξάνοντας την έκτασή του σε 1.132. Την επόμενη χρονιά κατασκευάστηκαν μόνο 3 χιλιόμετρα ενώ ως το 1907 η μεταβολή ήταν επίσης μικρή και προστέθηκαν μόνο 37 χιλιόμετρα, οπότε η συνολική έκταση του δικτύου έφτασε στα 1.372.

Το κράτος ανέλαβε το μεγαλύτερο μέρος του κόστους του έργου και επωμίστηκε το μεγαλύτερο μέρος του δανεισμού, που έγινε κυρίως από ξένα πιστωτικά ιδρύματα. Οι ιδιώτες συμμετείχαν με μικρότερο ποσοστό (περίπου 30%), σ' ένα έργο του οποίου η αποδοτικότητα ήταν πολύ αμφίβολη. Πραγματικά, το σιδηροδρομικό δίκτυο κλήθηκε να εξυπηρετήσει τη διακίνηση αγροτικών κυρίως προϊόντων και από την αρχή της λειτουργίας του παρουσίαζε σοβαρή υστέρηση στα έσοδά του σε σχέση με τους αισιόδοξους υπολογισμούς που οδήγησαν στη δημιουργία του. Το γεγονός αυτό οδήγησε και στη διακοπή των περαιτέρω επενδύσεων στο χώρο του σιδηροδρόμου.

γ. Στο μεγαλύτερο τμήμα του το δίκτυο ήταν μετρικό, με γραμμές πλάτους ενός μόνο μέτρου, τη στιγμή που οι διεθνείς προδιαγραφές προέβλεπαν γραμμές πλάτους 1,56 μέτρων. Αυτό σήμαινε ότι το δίκτυο σχεδιάστηκε για να εξυπηρετεί τοπικές κυρίως ανάγκες, χωρίς φιλοδοξίες να αποτελέσει τμήμα του διεθνούς δικτύου. Το

τρίτο κείμενο προσθέτει επίσης ότι το σιδηροδρομικό δίκτυο δεν είχε το ίδιο πλάτος γραμμών σε όλα τα σημεία του και είχε σχεδιαστεί με «ελαφρότητα» και στόχο να εξυπηρετήσει κυρίως τις παράλληλες περιοχές. Στις δυσκολίες που αντιμετώπισε η επέκταση του σιδηροδρομικού δικτύου μπορούμε να προσθέσουμε και τον ανταγωνισμό από τις θαλάσσιες μεταφορές. Το τρίτο παράθεμα μάλιστα συμπληρώνει ότι εκείνη την περίοδο οι συνθήκες ήταν ιδιαίτερα αρνητικές σε αυτό τον τομέα, επειδή υπήρχε έντονο κρίση η οποία υποδαύλιζε τον ανταγωνισμό στον τομέα των τιμών στις ναυτικές μεταφορές. Όπως παρατηρεί ο Δερτιλής, η κατάσταση θα ήταν διαφορετική αν η κατασκευή του δικτύου είχε επιχειρηθεί σε περίοδο οικονομικής άνθισης, οπότε ο σιδηρόδρομος θα αντιμετώπιζε μικρότερη πίεση από τη ναυτιλιακή δραστηριότητα.

Είναι αναμφίβολο ότι το σιδηροδρομικό δίκτυο πρόσφερε πολλά σε μία χώρα που δεν είχε ποτέ πριν γνωρίσει αξιόπιστο χερσαίο συγκοινωνιακό δίκτυο. Πρόσφερε επίσης πολλές υπηρεσίες στον καιρό των πολέμων, αφού επέτρεψε τη γρήγορη επιστράτευση και τον εφοδιασμό του ελληνικού στρατού. Δεν κατόρθωσε όμως να φέρει την ανάπτυξη και την εκβιομηχάνιση στις περιοχές όπου έφτασε. Δεν κατόρθωσε να εκπληρώσει όσες αναπτυξιακές προσδοκίες στηρίχθηκαν πάνω του. Για να το κάνει αυτό θα έπρεπε να προκαλέσει την αλλαγή κοινωνικών και οικονομικών δομών. Και, φυσικά, ένα συγκοινωνιακό δίκτυο δύσκολα μπορεί να πετύχει τόσο ριζοσπαστικές αλλαγές. Το κείμενο του Δερτιλή προσθέτει ότι η αξία του σιδηροδρομικού δικτύου για την επιδιωκόμενη μετάβαση της χώρας στην ανάπτυξη δεν ήταν μόνο αμφιλεγόμενη αλλά και αρνητική. Συγκεκριμένα το τελικό σύνολο του δικτύου που κατασκευάστηκε οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι επενδύσεις που συνδέθηκαν με το σιδηροδρομικό δίκτυο δεν ήταν αρκετές για να μεταβάλλουν σημαντικά την πορεία της ελληνικής οικονομίας. Ο Δερτιλής αναφέρει, επίσης, ότι ακόμα και αν οι επενδύσεις στο σιδηρόδρομο ήταν μεγαλύτερες, δεν μπορούσαν να προκαλέσουν κάποια θετική μεταβολή επειδή η χώρα δεν διέθετε τις βιομηχανικές μονάδες που θα μπορούσαν να ευνοηθούν από την ανάπτυξη του σιδηροδρομικού δικτύου. Η Ελλάδα εξάλλου δεν είχε τη δυνατότητα να αναπτύξει ανάλογη βιομηχανία, επειδή δεν διέθετε τις απαραίτητες πρώτες ύλες, δηλαδή σίδηρο και κάρβουνο.

ΘΕΜΑ Δ1

Με βάση τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από:

- α. Το κείμενο Α, να αναφερθείτε στο ζήτημα της παραχώρησης κλήρων στους πρόσφυγες-αγρότες μετά το 1923. (μονάδες 10)
- β. Τα κείμενα Β και Γ, να απαντήσετε στην εξής ερώτηση: Με ποιους τρόπους ωφελήθηκε η αγροτική οικονομία από την εγκατάσταση των προσφύγων; (μονάδες 15)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α

Μόλις η ομάδα φθάσει στον τόπο του προορισμού, οι εκπρόσωποί της αποδέχονται την παραλαβή της γης [...]. Η παραλαβή γίνεται χωρίς τοπογράφηση και τα σύνορα σημειώνονται κατά προσέγγιση. Το μέγεθος του τμήματος της γης, που διανέμεται σε κάθε οικογένεια, εξαρτάται βεβαίως από τη συνολική έκταση. Καθορίζεται πάντως από τις Υπηρεσίες με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίζει η οικογένεια τα προς το ζην καθώς και τα μέσα να εξοφλήσει τα χρέη της. Γενικά ως βάση θεωρείται η τετραμελής οικογένεια με την προσθήκη του 1/5 της διανομής για κάθε επιπλέον μέλος. [...] Είναι περιττό να τονίσουμε ότι η αξία της διανομής κυμαίνεται επίσης από τόπο σε τόπο, συχνά δε στην ίδια περιοχή από το ένα σημείο στο άλλο. Η διακύμανση αυτή δεν εξαρτάται μόνο από την ποιότητα του εδάφους, αλλά επίσης από την υπάρχουσα υποδομή και απόσταση από κάποιο αστικό κέντρο κ.λπ.

Κοινωνία των Εθνών, *Η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα*, μτφρ. Φ. και Μ. Βεϊνόγλου, Αθήνα 1997, σ. 45-46.

ΚΕΙΜΕΝΟ Β

Το 76 τοις εκατό αυτών των αγροτών [προσφύγων] ασχολούνται με την καλλιέργεια διαφόρων δημητριακών και κυρίως σιταριού. Τα δημητριακά ανταποδίδουν πιο γρήγορα από κάθε άλλη καλλιέργεια τους κόπους του αγρότη και η άθλια κατάσταση των προσφύγων δεν τους επέτρεπε την πολυτέλεια της καθυστέρησης που απαιτούν οι άλλες καλλιέργειες. Ο αγρότης που έσπειρε σιτάρι το φθινόπωρο του 1923 μπορούσε να φάει ψωμί απ' τη δική του γη την επόμενη άνοιξη. Δεν μπορούσε να περιμένει ν' αρχίσουν ν' αποδίδουν καρπούς τα σπυροφόρα δέντρα. Το σιτάρι αναπτύσσεται σχεδόν σε κάθε είδος εδάφους. Από την άλλη πλευρά, ο καπνός, το άλλο αναπτυσσόμενο με ταχύτητα προϊόν της χώρας, απαιτεί πολύ ειδικές συνθήκες, συνθήκες εδάφους, κλίματος και έκθεσης. Όπου υπήρχε αυτή η ευτυχής σύμπτωση, φυτεύτηκε καπνός καθώς ο τελευταίος δεν αναπτύσσεται απλώς γρήγορα και μπορεί να πουληθεί αμέσως αποφέροντας χρήματα στον καλλιεργητή αλλά και γιατί η οικονομική του απόδοση κατά στρέμμα είναι πολύ υψηλή. Βρέθηκαν αρκετά εδάφη που προσφέρονταν για καλλιέργεια καπνού έτσι ώστε το 14 τοις εκατό των αγροτών επιδίδονται στην καπνοκαλλιέργεια.

Το υπόλοιπο 10 τοις εκατό των αγροτών περιλαμβάνει περίπου ένα 3 τοις εκατό που καλλιεργούν σταφύλια και 2 τοις εκατό που καλλιεργούν σπυροφόρα ενώ το τελευταίο 5 τοις εκατό επιδίδονται σε διάφορες αγροτικές ασχολίες όπως η μεταφορά των αγροτικών προϊόντων και τα συναφή με τη γεωργία επαγγέλματα, όπως αυτά του σιδηρουργού, του μυλωνά κ.λπ.

Η. Morgenthau, *Η αποστολή μου στην Αθήνα. Το έπος εγκατάστασης*, μτφρ. Σ. Κασεσιάν, Αθήνα 1994, σ. 377-378.

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ

Η υλοποίηση έργων υποδομής εξυπηρετούσε ταυτόχρονα δύο σημαντικούς στόχους: τη βελτίωση των γενικότερων συνθηκών διαβίωσης στους προσφυγικούς οικισμούς και τη δημιουργία των κατάλληλων όρων για την ουσιαστική ανάπτυξη της γεωργικής παραγωγής. [...]

Με μοχλό τη διαδικασία αποκατάστασης των αγροτών προσφύγων, το κράτος επενέβη αποφασιστικά στην αγροτική οικονομία αλλάζοντας τις δομές της. Η διαδικασία απαλλοτρίωσης των τσιφλικιών επιταχύνθηκε, ενώ, παράλληλα με την αναδιανομή της γης, κυριάρχησε στον αγροτικό χώρο μία διαρκώς αυξανόμενη μέριμνα, που έκανε εφικτή την αλλαγή της όψης της υπαίθρου. Το 1936 οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις του ελληνικού κράτους είχαν σχεδόν διπλασιαστεί, ενώ οι βόρειες επαρχίες του κράτους με δυσκολία θύμιζαν στους ξένους περιηγητές τα σχεδόν έρημα τοπία του 1923.

Κ. Κατσάπης, «Η αποκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου: Το γενικό περίγραμμα», στο: Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, *Πέρα από την Καταστροφή. Μικρασιάτες πρόσφυγες στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Αθήνα 2003, σ. 31-32.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α) σχολικό βιβλίο σελ. 156-157 και αξιοποίηση του Κειμένου Α'

(Εισαγωγή)

Η αγροτική αποκατάσταση στο μεγαλύτερο μέρος της ήταν έργο της ΕΑΠ. Απέβλεπε στη δημιουργία μικρών γεωργικών ιδιοκτησιών. Η εγκατάσταση των προσφύγων έγινε σε εγκαταλελειμμένα χωριά, σε νέους συνοικισμούς προσαρτημένους σε χωριά και σε νέους, αμιγώς προσφυγικούς συνοικισμούς.

(Το ζήτημα της παραχώρησης των κλήρων στους πρόσφυγες-αγρότες μετά το 1923)

Ο παραχωρούμενος κλήρος ποίκιλλε ανάλογα με το μέγεθος της οικογένειας των προσφύγων, την ποιότητα του εδάφους, το είδος της καλλιέργειας και τη δυνατότητα άρδευσης. Συνήθως ο κλήρος δεν αποτελούσε ενιαία έκταση, αλλά τεμάχια αγρών που βρίσκονταν σε διαφορετικές τοποθεσίες. Στην αρχή η διανομή από τις υπηρεσίες εποικισμού ήταν προσωρινή. Συμπληρωματικές πληροφορίες παρέχονται στο Κείμενο Α' ως προς την έκταση, την διανομή και τα χαρακτηριστικά του κλήρου. Η παραλαβή του κλήρου γινόταν από μία οικογένεια, συνήθως τετραμελή, όταν αυτή έφτανε στον τόπο της εγκατάστασής της. Σημειώνονται αρχικά τα σύνορα του κλήρου κατά προσέγγιση και αυξάνεται το τμήμα της γης που παραχωρείται κατά 1/5 ανάλογα με τα επιπλέον μέλη της οικογένειας. Θα γινόταν οριστική η διανομή μετά την κτηματογράφηση από την τοπογραφική υπηρεσία του Υπουργείου Γεωργίας. Εκτός από τη γη παραχωρούνταν στέγη, εργαλεία, σπόροι, λιπάσματα και ζώα. Παραδίδεται ο

κλήρος στην οικογένεια από τις τοπογραφικές υπηρεσίες με σκοπό την εξασφάλιση των απαραίτητων χρημάτων όχι μόνο για την επιβίωσή της, αλλά και για την αποπληρωμή των χρεών που αφορούσαν τον κλήρο.

Την αξία του παραχωρούμενου κλήρου θα πλήρωναν οι πρόσφυγες με δόσεις. **Μάλιστα, στο Κείμενο Α' συμπληρώνεται ότι η αξία του κλήρου επηρεαζόταν από τη θέση στην οποία βρισκόταν ακόμα και στην ίδια περιοχή (ίδια περιοχή αλλά διαφορετικό σημείο ήταν διαφορετική η αξία), από την ποιότητα του εδάφους αλλά και από τις υποδομές της περιοχής (π.χ. οδικό δίκτυο) αλλά και την απόσταση του συνοικισμού από το πλησιέστερο αστικό κέντρο.**

Ο τίτλος του παραχωρούμενου κλήρου που δινόταν στους κληρούχους ήταν τίτλος απλής κατοχής. Θα γινόταν τίτλος πλήρους κυριότητας αργότερα, μετά την αποπληρωμή του χρέους. Μετά τη διάλυση της ΕΑΠ, το 1930, τα χρέη των αγροτών προσφύγων ανέλαβε να εισπράξει η Αγροτική Τράπεζα.

β) σχολικό βιβλίο σελ. 167-168 και αξιοποίηση των Κειμένων Β' και Γ'

(Εισαγωγή)

Για ένα διάστημα η άφιξη των προσφύγων φαινόταν δυσβάστακτο φορτίο για την ελληνική οικονομία. Μεσοπρόθεσμα όμως αυτή ωφελήθηκε από την εγκατάσταση των προσφύγων.

(Οφέλη της αγροτικής οικονομίας από την εγκατάσταση των προσφύγων)

Κατ' αρχήν αναδιαρθρώθηκαν οι καλλιέργειες και η αγροτική παραγωγή πολλαπλασιάστηκε. Σε μία δεκαετία (1922-1931) οι καλλιεργούμενες εκτάσεις αυξήθηκαν περίπου κατά 50%, η γεωργική παραγωγή διπλασιάστηκε και εξασφαλίστηκε επάρκεια σε σιτηρά. Οι πρόσφυγες εφάρμοσαν την αμειψισπορά και την πολυκαλλιέργεια και στήριξαν το θεσμό της μικρής γεωργικής ιδιοκτησίας. **Στο Κείμενο Γ' δίνονται επιπρόσθετες πληροφορίες για το πώς ωφελήθηκε η αγροτική οικονομία της χώρας από την αγροτική αποκατάσταση και τη διανομή της γης στους αγρότες. Το κράτος υπήρξε αποφασιστικό στη διανομή της γης και κάτω από την πίεση του προσφυγικού προβλήματος, η γη μοιράστηκε και οδηγήθηκε η αγροτική οικονομία σε καθεστώς μικροϊδιοκτησίας, άλλαξε δηλαδή η δομή της. Η απαλλοτρίωση των μεγάλων ιδιοκτησιών (τσιφλικιών) επιταχύνθηκε, η καλλιεργήσιμη γη αυξήθηκε (Μακεδονία 85%, Θεσσαλία 68%, στο σύνολο της χώρας 40%).**

Επίσης, η έλλειψη γεωργικών εκτάσεων προς διανομή στους πρόσφυγες υποχρέωσε το κράτος να αναλάβει την κατασκευή μεγάλων εγγειοβελτιωτικών έργων, κυρίως στη Μακεδονία, και έτσι αυξήθηκαν οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις. **Αναφέρεται στο Κείμενο Β' προσθετικά ότι η κατασκευή των έργων υποδομής εξυπηρετούσε όχι μόνο τη βελτίωση της ζωής στους συνοικισμούς αλλά και τη δημιουργία κατάλληλων προϋποθέσεων για αγροτική παραγωγή.**

Επιπλέον, εισήχθησαν νέες καλλιέργειες ή επεκτάθηκαν οι παλιές (καπνός, βαμβάκι, σταφίδα). Συνεχίζεται η πιο παλιά καλλιέργεια, δηλαδή η καλλιέργεια των δημητριακών. **Στο Κείμενο Β', ο συγγραφέας παρουσιάζει αναλυτικά τις αγροτικές ασχολίες των προσφύγων. Οι περισσότεροι, το 76%, ασχολούνται με**

την καλλιέργεια σιτηρών. Τα πλεονεκτήματα αυτής της καλλιέργειας ήταν σημαντικά. Η απόδοση της καλλιέργειας των προϊόντων αλλά και η οικονομική απόδοση είναι μεγαλύτερη και γίνεται σε μικρότερο χρόνο. Υπολογίζεται ότι σε σύντομο χρονικό διάστημα, μέσα σε μία μόνο περίοδο καλλιέργειας (φθινόπωρο-άνοιξη), ο πρόσφυγας-αγρότης μπορούσε να δει την απόδοσή του. Συνυπολογίζεται το γεγονός ότι το σιτάρι μπορούσε να καλλιεργηθεί σε κάθε έδαφος. Ένα 14% των αγροτών καλλιεργεί καπνό, παλιά καλλιέργεια αλλά αναπτυσσόμενο στην Ελλάδα προϊόν που χρειάζεται ειδικές συνθήκες. Υπό την προϋπόθεση της ύπαρξης των συνθηκών του εδάφους, του κλίματος και της έκθεσης των προϊόντων, ο αγρότης μπορούσε να έχει μεγάλη παραγωγή με πολύ γρήγορη απόσβεση των χρημάτων του. Τέλος, ένα 10% των αγροτών ασχολείται με σταφύλια (3%), σπωροφόρα (2%), ενώ ένα 5% ασχολείται με τη μεταφορά αγροτικών προϊόντων και με άλλα σχετικά με την γεωργία επαγγέλματα.

Τέλος, αναπτύσσονται και άλλοι τομείς της αγροτικής οικονομίας. Η κτηνοτροφία και η πτηνοτροφία βελτιώθηκαν ποσοτικά και ποιοτικά. Η δενδροκομία, η σηροτροφία και η αλιεία αναπτύχθηκαν από πρόσφυγες που ήταν ειδικευμένοι σε αυτές τις ασχολίες στην πατρίδα τους.

Αξιολόγηση

Τα θέματα κρίνονται προσιτά στον επαρκώς προετοιμασμένο μαθητή. Όσον αφορά στη δεύτερη ομάδα, το θέμα Γ1 δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες, απαιτεί ωστόσο μεγαλύτερη εξάσκηση των υποψηφίων στην εξαγωγή πληροφοριών από κείμενα σε καθαρεύουσα και σε πίνακες με αριθμητικά στοιχεία. Στο θέμα Δ1, επίσης, δεν παρατηρούνται ιδιαίτερες δυσκολίες ως προς τον συνδυασμό των απαραίτητων ιστορικών γνώσεων με τις κατάλληλες πληροφορίες από τις πηγές.